

การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทย

ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗^๑

Submitted date: 11 May 2022

Revised date: 30 June 2022

Accepted date: 1 July 2022

ภาพิมล อิงควระ^๒

โตม ไกรปรกรณ์^๓

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้หญิงไทยในการประกอบอาชีพผู้พิพากษา ในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗ ซึ่งเป็นช่วงแรกของการที่ผู้หญิงประกอบอาชีพผู้พิพากษา คำถามหลักของบทความนี้คือ การประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยในช่วง ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗ เกิดขึ้นในบริบทอย่างไร เหตุปัจจัยใดคืออุปสรรคของ สตรีในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาในช่วงเวลานี้ เนื้อหาของบทความแบ่งออกเป็น ๔ หัวข้อได้แก่ ๑) การขยายโอกาสของสตรีในการศึกษาวิชากฎหมาย ๒) การกีดกันและ การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๙๗ ๓) กระแสเรียกร้องสิทธิสตรีระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๑๖ ๔) การประกอบอาชีพ ผู้พิพากษาหญิง ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗ โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่ออธิบาย ให้เห็นถึงความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงในการประกอบอาชีพผู้พิพากษา ในสังคมไทยช่วง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗

คำสำคัญ ผู้พิพากษา, สตรี, ประวัติศาสตร์ไทย

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาณิพนธ์เรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงในอาชีพผู้พิพากษา สตรีในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๕๑๗”

^๒ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ

^๓ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ

Thai Female Judges During 2508-2517 B.E.^๔

Phapimon Ingkavara^๕

Dome Kraipakorn^๖

Abstract

The research for this article aimed to study the history of Thai women judges during 2508-2517 B.E. (1965-1974 A.D.), which was the first period of women's employment as judges. Key questions of the study were: what was the context in which Thai female judges were employed during 2508-2517 B.E. and what were the impediments to women judges during this period? The article is divided into four topics: 1) increase of women's opportunities in law studies; 2) exclusion and opportunities for women to be judicial officials during 2471-2497 B.E. (1932-1973); 3) women's rights, trends and movements during 2475-2516 B.E. (1932-1973); and 4) the employment of female judges during 2508-2517 B.E. (1965-1974). Historical methods were applied in this study to demonstrate the background and changes in female judges in Thai society during 2508-2517 B.E. (1965-1974).

Keywords: judges, female, Thai history

^๔ This article is part of Master Thesis entitled "Changes in the Female Judge Profession in Thai Society 1954-2020"

^๕ Master's degree student, program of History, Faculty of Social Sciences, Srinakarinwirot University

^๖ Assistant professor in Department of History, Faculty of Social Sciences, Srinakarinwirot University

บทนำ

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ได้เกิดปรากฏการณ์ที่น่าสนใจขึ้นในวงการศาลยุติธรรมของไทยเมื่อคณะกรรมการศาลยุติธรรมมีมติแต่งตั้งนางเมทินี ชโลธร รองประธานศาลฎีกาขึ้นเป็นประธานศาลฎีกา โดยนางเมทินีเป็นสตรีคนแรกที่ได้ดำรงตำแหน่งประมุขของข้าราชการฝ่ายตุลาการ (The Standard Team 2020) ความน่าสนใจอยู่ตรงที่ว่า นับตั้งแต่มีการตั้งกระทรวงยุติธรรมของประเทศไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ มาจนถึง พ.ศ. ๒๕๖๓ ที่นางเมทินี ชโลธร เป็นสตรีคนแรกที่ได้ดำรงตำแหน่งประมุขของข้าราชการฝ่ายตุลาการ กล่าวได้ว่า ในประวัติศาสตร์ ๑๖๔ ปีของกระทรวงยุติธรรมไม่มีสตรีที่ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสูงสุดของข้าราชการฝ่ายตุลาการได้ คำถามที่น่าคิดจากข้อมูลที่ยกมานี้คือ เพราะเหตุใดสตรีจึงเพิ่งขึ้นมาสู่ตำแหน่งประมุขของข้าราชการฝ่ายตุลาการได้ทั้งที่กระทรวงยุติธรรม หน่วยงานราชการที่ดูแลงานด้านตุลาการศาลยุติธรรมได้ตั้งขึ้นมาเป็นเวลาถึง ๑๖๔ ปีแล้ว ในแวดวงวิชาการพบว่ามีงานศึกษาที่ให้คำตอบเบื้องต้นเกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ของสตรีในระบบราชการด้านตุลาการของไทยคือ งานศึกษาของ ประภาพรรณ อุดมจรรยา (Udomchanya, 1998) เรื่อง “ผู้หญิงบนเส้นทางนักบริหารในระบบราชการ งานด้านตุลาการ” ซึ่งอธิบายให้เห็นว่า ในประวัติศาสตร์ของระบบราชการด้านตุลาการมีการปิดกั้นสตรีในการเข้าสู่อาชีพข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) โดยพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ มีบทบัญญัติระบุว่าจะไม่แต่งตั้งผู้หญิงเข้ารับราชการตุลาการ ด้วยเหตุผลที่อ้างว่าผู้หญิงไม่เหมาะสมกับลักษณะ ปริมาณ และคุณภาพของงานด้านตุลาการ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๒ กระทรวงยุติธรรมได้ผ่อนปรนให้ผู้หญิงรับราชการเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน จากนั้นใน พ.ศ. ๒๕๑๗ จึงผ่อนปรนให้ผู้หญิงเป็นผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้ เพราะเกรงว่าจะขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๗ ที่ระบุว่าชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติแล้วก็มีมีการปิดกั้นไม่ให้ผู้พิพากษาสตรีเข้าไปทำหน้าที่ในศาลฎีกา ดังเห็นได้จากข้อเท็จจริงว่าสตรีเพิ่งเข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาได้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ หรือ ๑๘ ปีให้หลังรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๗ ทั้งนี้แม้ว่าต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๔๐ มีรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิความเสมอภาคระหว่างชายหญิงไว้อย่างชัดเจนในมาตรา ๓๐ มาตรา ๓๕ และมาตรา ๔๐ รวมถึง

การที่รัฐบาลกำหนดนโยบายสนับสนุนบทบาทสตรีให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการบริหารงานทุกระดับ แต่ในทางปฏิบัติแล้วพบว่าในส่วนของข้าราชการตุลาการ กระทรวงยุติธรรมนั้น อัตราส่วนของผู้หญิงที่ได้ทำงานในตำแหน่งผู้บังคับบัญชาระดับสูงมีน้อยกว่าข้าราชการตุลาการชายอยู่มาก เนื่องจากทัศนคติ ประเพณี และวัฒนธรรมองค์กรของกระทรวงยุติธรรมยังคงให้ค่าผู้ชายมากกว่าผู้หญิง

งานศึกษาของ ประภาพรณ อุดมจรรยา (Udomchanya, 1999. p. 17) ได้ชี้ให้เห็นถึงรากเหง้าที่ทำให้สตรีเพ่งขึ้นสู่ตำแหน่งประมุขของระบบราชการฝ่ายตุลาการภายหลังมีการตั้งกระทรวงยุติธรรมของไทยขึ้นมาเป็นเวลา ๑๒๙ ปี กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่างานศึกษาของ ประภาพรณ อุดมจรรยา เป็นการอธิบายเชิงภาพกว้างที่ควรขยายให้เห็นถึงความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของการที่สตรีประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) โดยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการที่ผู้หญิงประกอบอาชีพข้าราชการ (ผู้พิพากษา) กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ของไทย ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ โดยใช้ข้อมูลจากหลักฐานขั้นต้นและหลักฐานชั้นรองในการอธิบาย กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ควรอธิบายให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีในสังคมไทย อันจะช่วยให้เราเข้าใจเรื่องนี้ในมิติทางประวัติศาสตร์ ได้ละเอียดขึ้นจากที่ ประภาพรณ อุดมจรรยา ได้อธิบายเชิงภาพรวมไว้แล้ว

บทความวิจัยนี้ผู้วิจัยจะอธิบายให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งมีสตรีได้เป็นผู้พิพากษาคณแรกในประเทศไทย โดยจำกัดให้สตรีเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๗ ที่กระทรวงยุติธรรมขยายโอกาสให้สตรีเป็นผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นทุกประเภท

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของการประกอบอาชีพผู้พิพากษาของสตรีไทยและปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗ โดยสืบค้นข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้น เช่น กฎหมาย บทสัมภาษณ์สตรีที่ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา หนังสืออัตชีวประวัติของผู้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา ร่วมกับข้อมูลจากหลักฐานชั้นรอง เช่น งานวิจัย บทความ หนังสือวิชาการ แล้วนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการศึกษา

๑. การขยายโอกาสของสตรีในการศึกษาวิชากฎหมาย

เมื่อสังคมสยามก้าวเข้าสู่ยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นยุคของการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามรูปแบบตะวันตก เช่น รูปแบบของการเมืองการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (see Wantana, 1990) เส้นทางการคมนาคมแบบใหม่ การแพทย์และการพยาบาล การศึกษา รวมทั้งการปรับปรุงระบบกฎหมายและงานยุติธรรม อันเป็นข้อห่วงกังวลของบรรดาอารยประเทศมาเป็นระยะเวลาช้านานว่าระบบกฎหมายและการศาลของประเทศสยามนั้นป่าเถื่อน ล้าสมัย และด้วยเหตุนี้เองประเทศสยามจึงต้องจำยอมเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ประเทศมหาอำนาจเหล่านั้นอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ (Muisilpa, 2011, p. 69)

การปฏิรูประบบกฎหมายและงานยุติธรรมนั้นใน พ.ศ. ๒๔๔๐ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อผลิตนักกฎหมายสำหรับทำงานในระบบงานยุติธรรมรูปแบบใหม่ซึ่งนำแบบอย่างมาจากตะวันตก ทั้งนี้โรงเรียนกฎหมายที่ตั้งขึ้นนี้เปิดให้เฉพาะผู้ชายที่เข้าเรียน ดังเห็นได้จากชื่อเรียกโรงเรียนบทความเรื่อง “สนทนากับเอกะสตรี” ในนิตยสารสตรีไทยซึ่งเผยแพร่เมื่อเดือนตุลาคมใน พ.ศ. ๒๔๖๙ ที่กล่าวว่าหลายปีแล้วที่มีสตรียื่นใบสมัครเข้าเรียนที่โรงเรียนกฎหมายเพื่อจะได้ประกอบอาชีพผู้พิพากษาหรือไม่ก็ทนายความ แต่ใบสมัครถูกปฏิเสธ (Pornarun,

1995, p. 32-33) สำหรับการจัดการศึกษาของสตรีนั้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการตั้งโรงเรียนสตรีขึ้นหลายแห่งทั้งโดยมิชชันนารี เช่น โรงเรียนการช่างสตรี โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง และโรงเรียนที่ตั้งโดยชนชั้นนำสยาม เช่น โรงเรียนสตรีสุนันทาลัย โรงเรียนราชกุมารี โรงเรียนเสาวภา โรงเรียนราชินี (Chaengchenkij, 1987, chapter 2-3) ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) สตรีชาวสยามได้รับโอกาสเพิ่มขึ้นในการเข้าถึงการศึกษาระดับมัธยม แต่ในแง่การประกอบอาชีพของสตรีกลับปรากฏว่าจำกัดอาชีพของสตรีไว้เพียงในวงแคบ ๆ ได้แก่ ครู พยาบาล ช่างตัดเสื้อผ้า โดยเฉพาะเมื่อตั้งโรงเรียนสภากาชาดสยามขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทำหน้าที่จัดการศึกษาด้านพยาบาลให้แก่สตรี ประกอบกับมิชชันนารีชาวอเมริกันเปิดโรงเรียนพยาบาล ทำให้จำนวนของผู้หญิงชาวสยามที่ศึกษาและประกอบอาชีพนางพยาบาลมีเพิ่มขึ้นต่อเนื่องมาจนถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (Chanachai, 1987)

ด้านการประกอบอาชีพครูผู้หญิงนั้นในต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูผู้หญิงอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนโดยรัฐเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ต่อมาในช่วงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดการศึกษาของผู้หญิงมีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เมื่อคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดรับนิสิตหญิงเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยนิสิตหญิงรุ่นแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับประกาศนียบัตรครุมัธยม อันเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ผู้หญิงประกอบอาชีพครูระดับมัธยมศึกษา (Chuanchaiyaisitt, 1996, p. 57-86)

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีโอกาสในการศึกษาความรู้สมัยใหม่และประกอบอาชีพครู พยาบาล ช่างตัดเสื้อ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับโอกาสในการศึกษาและการประกอบอาชีพของผู้ชายแล้วถือได้ว่ามีความไม่เป็นธรรมทางเพศในการประกอบอาชีพ ดังเห็นได้จากข้อเขียนของผู้หญิงในนิตยสาร “กุลสตรี” ซึ่งเป็นนิตยสารที่ออกโดยผู้หญิงกลุ่มแรก ๆ ที่ได้รับการศึกษาระดับมัธยม โดยนิตยสารกุลสตรีซึ่งออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้มีข้อเขียนที่วิเคราะห์ถึงการแบ่งแยกแรงงานที่ไม่เป็นธรรมทางเพศระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย โดยชี้ให้เห็นว่าแม้ผู้หญิงและผู้ชายจะมีหน้าที่ต่างกัน ในสังคม แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงต้องมีสถานะด้อยกว่าผู้ชาย นิตยสารกุลสตรี

จึงเรียกร้องให้เพิ่มโอกาสของผู้หญิงในการศึกษาเล่าเรียน (Sacrobaneck, 1983, p. 30-31) ขณะที่นิตยสารสตรีซึ่งออกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงเรียกร้องเรื่องการศึกษาของสตรี แต่ได้ขยายข้อเรียกร้องให้พัฒนาหลักสูตรการศึกษาของสตรีให้เท่าเทียมกับบุรุษ เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเรียนวิชาอื่น ๆ เช่นเดียวกับผู้ชาย (Sacrobaneck, 1983, p. 31)

ถึงแม้ว่าโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมจะก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๐ และไม่มีกฎระเบียบสงวนสิทธิ์ในการเข้าศึกษาไว้เฉพาะบุรุษอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ แต่ในทางปฏิบัติไม่ปรากฏว่าโรงเรียนกฎหมายรับสตรีเข้าศึกษาในสถานศึกษาแห่งนี้ จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งเป็นช่วงปลายของการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โรงเรียนสอนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมได้รับสตรีคนแรกคือ นางสาวแรม พรหมโอบล เข้าศึกษาและจบเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกของไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๓ แต่ทว่าโอกาสในการเข้าเรียนวิชากฎหมายของสตรีครั้งนี้ไม่ได้เกิดจากแรงขับเคลื่อนจากการเรียกร้องของกลุ่มสตรีโดยตรง หากแต่การที่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในสมัยนั้น คือ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) รับนางสาวแรม พรหมโอบล เป็นนักเรียนโรงเรียนกฎหมาย อาจมาจากเหตุผลที่ว่านางสาวแรมเป็นบุตรธิดาของพันตำรวจเอกพระยาบุเรศผดุงกิจ (รวัย พรหมโอบล) อธิบดีกรมตำรวจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมจึงรับบุตรธิดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่รู้จักให้เข้าเรียน (Sacrobaneck, 1983, p. 32-36)

Figure 1: Raem Promobol

Source: Commemoration Volume for the Cremation of Khunying Raem Promobol Boonyaprasop, Debsirin Temple, 29 Sept 2008, p. inside cover.

ต่อมาโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมได้รับนางสาวศิริ จูตรีรัตน์ เข้าเรียนโดยนางสาวศิริสำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนที่ ๒ ของไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ (Dangpakdee, 1995, p. 23-26) อย่างไรก็ตามทั้งนางสาวร่ม พรหมโอบ และนางสาวสิริ จูตรีรัตน์ ก็ไม่สามารถก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งข้าราชการตุลาการในกระทรวงยุติธรรมได้ ถึงแม้ว่าจะมีคุณสมบัติครบถ้วนตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งกำหนดว่า ผู้เข้ารับราชการเป็นข้าราชการตุลาการ ต้องเป็นผู้มีนิสัยดี มีสัญชาติเป็นชาวสยาม อายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปี สอบไล่กฎหมายได้รับ

ประกาศนียบัตรชั้นเนติบัณฑิตและเป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภาแล้ว (Ratchakitchanubeksa, 1928, p. 404-405)

ดังนั้นทั้งนางสาวแรม พรหมโบล และนางสาวศิริ จูตรีรัตน์ จึงประกอบอาชีพทนายความซึ่งเป็นอาชีพเดียวที่ผู้หญิงซึ่งเรียนด้านกฎหมายสามารถใช้หาเลี้ยงชีพได้ จนกระทั่งประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มระบบใน พ.ศ. ๒๔๗๕ บรรยากาศแห่งการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพและความเท่าเทียมกันในกลุ่มสตรีมีการศึกษาโดยมีแรงผลักดันมาจากประกาศของคณะราษฎรในข้อที่ ๔ ที่ว่า “ต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน” ก็เริ่มแบ่งบานขึ้นในเวลาเดียวกัน โดยหนึ่งในข้อเรียกร้องดังกล่าวได้รวมถึงสิทธิที่เท่าเทียมกับบุรุษทางพฤตินัยในเรื่องทางการเมือง รวมถึงโอกาสในการก้าวเข้าสู่สายอาชีพซึ่งแต่เดิมสงวนไว้ให้เพียงบุรุษ อันได้แก่ แพทย์ นักเขียน รวมไปถึงทนายความด้วย (Dangpakdee, 1995, p.9-10)

การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕ ทำผ่านตัวกลางสำคัญได้แก่ หนังสือพิมพ์และนิตยสาร ซึ่งเป็นสื่อกลางในการแสดงเจตจำนงต่อรัฐของบรรดาสตรีผู้มีการศึกษา รวมถึงเพื่อใช้แสดงออกทางความคิดระหว่างสตรีด้วยกันเองและวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ในสังคม ทั้งนี้หนังสือพิมพ์หญิงไทย ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันที่มีสตรีชนชั้นกลางเป็นผู้ดำเนินการตีพิมพ์เผยแพร่ ได้ทำหน้าที่เป็นปากเสียงให้กับสตรีในการเรียกร้องสิทธิในเรื่องต่าง ๆ รวมไปถึงทำหน้าที่วิเคราะห์เหตุการณ์ทางการเมืองเพื่อให้สตรีเข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองในช่วงเวลานั้น (Sacrobane, 1983, p. 33-34)

แม้จะไม่ได้รับราชการในตำแหน่งข้าราชการตุลาการหรือข้าราชการอัยการ แต่ก็ปรากฏว่าสตรีไทยซึ่งมีความรู้ทางด้านกฎหมายได้รับการไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในการขับเคลื่อนกฎหมายไทยให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะคุณแรม พรหมโบล ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการตำแหน่งกรรมการและเลขานุการ ในการจัดทำร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ กฎหมายลักษณะครอบครัวว่าด้วยเรื่องชายสามารถจดทะเบียนสมรสเป็นสามีภรรยากับหญิงได้แค่คนเดียวใน พ.ศ. ๒๔๗๖ (Dangpakdee, 1995, p.14)

๒. การกีดกันและการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงประกอบอาชีพข้าราชการ ตุลาการ: ภาพสะท้อนพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พุทธศักราช ๒๔๗๑-๒๔๙๗

ผลจากการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยของคณะราษฎรใน พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ได้มีพันธกิจหนึ่งที่รัฐบาลต้องเร่งดำเนินการ คือ การให้การศึกษที่เท่าเทียมกันแก่ราษฎรทั้งชายและหญิง ด้วยเหตุนี้เองในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้สถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น โดยศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งในช่วงแรกของการก่อตั้งนั้นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจัดการเรียนการสอนในรูปแบบตลาดวิชาแห่งที่สองของประเทศไทยต่อจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เคยใช้ระบบการเรียนการสอนรูปแบบนี้มาก่อนในระยะเริ่มแรกของการสถาปนาโดยมุ่งเน้นการเรียนการสอนในวิชาการเมืองและกฎหมายเป็นหลัก ทั้งนี้ก็เพื่อให้ราษฎรได้รับการศึกษาระดับสูง และเพื่อให้ประชาชนชาวสยามมีความรู้สอดคล้องกับการเมืองการปกครองของประเทศที่เพิ่งเปลี่ยนแปลงควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้ก่อนหน้าที่จะสถาปนามหาวิทยาลัยแห่งที่ ๒ ของประเทศสยามขึ้นได้ออกพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๖ ซึ่งมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติมีผลให้ออนคณະนิตศาสตร์และรัฐศาสตร์ ซึ่งแต่เดิมสังกัดอยู่กับคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้ามาไว้ในการจัดการของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (Ratchakitchanubeksa, 1933, p. 1009) ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เรียกว่า “ตลาดวิชา” ทำให้ทางมหาวิทยาลัยแห่งนี้สามารถรับผู้สนใจเข้าศึกษาได้อย่างไม่จำกัดจำนวน ราษฎรทั้งชายและหญิงต่างมีสิทธิเข้ารับการศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้อย่างเท่าเทียม แต่กระนั้นจากสถิติการจบการศึกษาในวิชานิติศาสตร์ของสตรีไทยในช่วง ๑๑ ปีแรก นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๘ กลับพบว่ามีเพียง ๕๕ คนเท่านั้น (Pornarun, 1996, p. 53) แม้ว่าข้อมูลตัวเลขนี้จะแสดงให้เห็นถึงจำนวนของนิติศาสตร์บัณฑิตหญิงที่เพิ่มมากขึ้นในระยะเวลาหนึ่งทศวรรษ แต่สตรีไทยในช่วงเวลานั้นยังไม่สามารถดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาได้ เนื่องจากมีบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้ระบุคุณสมบัติของผู้สมัครสอบเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการว่าต้องเป็นชายและอายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี ทั้งนี้ก็เพื่อให้สอดคล้อง

กับมาตรา ๓๒ วรรคท้าย แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช ๒๔๘๒ ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ตำแหน่งราชการใดที่โดยลักษณะปริมาณหรือคุณภาพของงานไม่เหมาะสมแก่การแต่งตั้งสตรีเข้ารับราชการ ให้เจ้ากระทรวงทำความตกลงกับ ก.พ. วางข้อบังคับไว้ไม่ให้สตรีเข้ารับราชการในตำแหน่งนั้น” (Ratchakitchanubeksa, 1939, p. 1002-1003)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๔๘๘ การเมืองไทยในช่วง ๒ ปี หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นช่วงของความผันผวนทางการเมือง มีการเปลี่ยนแปลง นายกรัฐมนตรีหลายครั้งและเกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างแกนนำคณะราษฎร นำมาสู่การรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ อันเป็นการปิดฉากทางการเมืองของคณะราษฎร โดยคณะรัฐประหารของจอมพลผิน ชุณหะวัณ (ดู Yimprasert, 2008, p. 50-65; Chanrochanakit, 2015, p.62-69) หลังการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ จอมพลผิน ชุณหะวัณ ได้สนับสนุนให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งในช่วง พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐ ซึ่งตลอดช่วงเกือบทศวรรษที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งนี้เป็นช่วงเวลาที่ต้องเร่งฟื้นฟูสภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจรวมไปถึงกฎหมายให้ทันสมัย เพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับแก่นานา ประเทศ (Pornarun, 1995, p. 62) กระแสของการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมของสตรีชั้นกลางที่มีการศึกษาได้กลับมาอีกครั้ง ถึงแม้ว่าในช่วงเวลานี้จะเปิดโอกาสให้สตรีได้มีบทบาทในสังคมมากขึ้นจากช่วงเวลาก่อนหน้า แต่ความคาดหวังของสังคมที่มีต่อสตรีไทยในช่วงเวลานั้นก็ยังคงอยู่ในกรอบที่ว่าสตรีควรเป็นแม่และเมียที่ดี ดำรงตนเป็นตัวอย่างที่ดีของลูก ๆ อยู่ อย่างไรก็ตามก็ดีรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยอมรับความสามารถของสตรีไทยในการประกอบกิจการงานได้เช่นบุรุษ นำมาสู่การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เพิ่มโอกาสให้แก่สตรีในการประกอบอาชีพราชการ ดังปรากฏว่า รัฐบาลได้แก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนโดยเพิ่มอัตราเงินเดือนของข้าราชการสตรีให้เท่าเทียมกันกับบุรุษ เช่น ให้แพทย์หญิง อาจารย์หญิง หัวหน้าแผนกหญิง ได้รับเงินเดือนในอัตราที่เท่าเทียมกับผู้ชาย (Pornarun, 1995, p. 64)

นอกจากนี้ยังปรับปรุงพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช ๒๔๙๗ โดยมีบทบัญญัติข้อจำกัดในการปฏิบัติงานของข้าราชการชาย

และหญิงให้เท่าเทียมกันและสอดคล้องกับหน้าที่งานซึ่งได้รับมอบหมายตามความเป็นจริงด้วย (Ratchakitchanubeksa, 1954, p.34) อย่างไรก็ตามในส่วนของการรับราชการกระทรวงยุติธรรมพบว่า แม้ใน พ.ศ. ๒๔๙๗ จะยกเลิกพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พุทธศักราช ๒๔๘๕ และประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พุทธศักราช ๒๔๙๗ แต่ในส่วนของคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งข้าราชการตุลาการนั้นยังคงปิดกั้นโอกาสของผู้หญิง ดังปรากฏว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ กำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครสอบข้าราชการตุลาการไว้ว่า ๑. ผู้สมัครสอบข้าราชการตุลาการต้องสอบไล่ได้วิชากฎหมายจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ๒. ผู้สมัครสอบต้องเป็นผู้ที่คณะกรรมการแพทย์มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๓ คน ซึ่งคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.) กำหนดชื่อ ได้ตรวจร่างกายและจิตใจแล้ว และ ก.ต. พิจารณารายงานของแพทย์แล้วเห็นว่าสมควรรับสมัครได้ (Phonchai, et.al., 2003, p. 24) อีกทั้ง พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ มาตรา ๒๒ ได้ระบุไว้ว่าไม่มีการแต่งตั้งผู้หญิงเข้ารับราชการตำแหน่งข้าราชการตุลาการโดยข้ออ้างว่าผู้หญิงไม่เหมาะสมกับลักษณะ ปริมาณ และคุณภาพของงานตำแหน่งนี้ (Udomchanya, 1998, p. 17)

๓. กระแสเรียกร้องสิทธิสตรีระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๑๖

การเรียกร้องสิทธิสตรีได้เป็นกระแสสังคมอย่างชัดเจนนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมาดังที่ได้กล่าวข้างต้นว่า ในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เรียกร้องสิทธิสตรีผ่านหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้จากงานศึกษาของ จิตติมา พรอรุณ (Pornarun, 1995, p. 56-58) ชี้ว่าในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีช่วงแรก (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗) กระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีโดยกลุ่มสตรีและปัญญาชนได้ซบเซาลงเนื่องจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายยกย่องสถาบันภาพของสตรี ประกอบกับหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อที่มีบทบาทในการเรียกร้องสิทธิสตรีเผชิญกับภาวะขาดแคลนกระดาษซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักในการพิมพ์หนังสือเนื่องจากระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๗ ประเทศไทยอยู่ในช่วงสงครามครั้งที่ ๒ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ควบคุมการจ่ายกระดาษให้แก่หนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ

หากหนังสือพิมพ์ฉบับใดตีพิมพ์เนื้อหาที่ไม่เป็นที่พอใจของรัฐบาลอาจจะไม่ได้รับกระดาษจากโรงงานในประเทศ ทำให้หนังสือพิมพ์หลายฉบับโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์สตรีที่มีเนื้อหาแสดงความคิดเห็นก้าวหน้าต้องหยุดกิจการไป หนังสือพิมพ์ที่ให้ความสนใจผู้อ่านสตรีเป็นพิเศษเหลือเพียงหนังสือพิมพ์ “สวนอักษร” ที่มี “หน้าผู้หญิง” เป็นประจำทุกฉบับ แต่เนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่เรื่องอ่านเล่นมากกว่าจะให้ความสนใจประเด็นที่เกี่ยวกับสตรี

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง การเมืองไทยได้เกิดความผันผวนมีการเปลี่ยนแปลงนายกรัฐมนตรีถึง ๕ คนนับจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ โดยนายกรัฐมนตรี ๕ คนที่ได้เป็นผู้นำรัฐบาลหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น นายกรัฐมนตรีแต่ละคนต่างประสบปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองและดำรงตำแหน่งได้เพียงช่วงสั้น ๆ โดยเหตุการณ์สำคัญที่เป็นจุดเปลี่ยนทางการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ คือการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยคณะทหารฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่นำโดยจอมพลผิน ชุณหะวัณ (See Kasetrsiri, 2001, chapter 8; Chanrochanakit, 2017, p. 56-69) ผลของการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๒ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐ ทั้งนี้เกือบตลอดทศวรรษ ๒๔๙๐ ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในสังคมได้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีตามกระแสความคิด ๒ แนวคือ แนวความคิดเสรีนิยมและแนวความคิดสังคมนิยม โดยการเรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวคิดเสรีนิยมที่เห็นได้ชัดในช่วงทศวรรษ ๒๔๙๐ ได้แก่การเรียกร้องให้แก้กฎหมายให้เกิดความเสมอภาคระหว่างเพศชายกับเพศหญิง องค์กรที่มีบทบาทเคลื่อนไหวในแนวทางนี้ได้แก่ สำนักร่วมธรรมฝ่ายหญิง ซึ่งมีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาของนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นประธานสำนักร่วมธรรมฝ่ายหญิง ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เคลื่อนไหวในแนวทางนี้คือ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยสตรีกลุ่มหนึ่งสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีทางด้านกฎหมายและการเมือง ส่วนการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีตามแนวคิดสังคมนิยมที่เห็นได้ชัดในช่วงทศวรรษ ๒๔๙๐ ได้แก่ การเผยแพร่งานเขียนของปัญญาชนฝ่ายซ้าย เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์, จิตร ภูมิศักดิ์ ที่วิเคราะห์เกี่ยวกับสถานการณ์ของสตรีตามแนวคิด

สังคมนิยมที่ชี้ว่า ผู้หญิงถูกกดขี่ให้มีสถานะด้อยกว่าผู้ชายเนื่องจากผู้ชายได้ถือครองทรัพย์สินที่เป็นเครื่องมือในการเลี้ยงชีพของครอบครัว (Pornarun, 1996, p.83-115)

การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีดำเนินต่อมาโดยในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๖) กลุ่มสตรีที่เคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวคิดเสรีนิยมอย่างสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายได้ลดบทบาทของตนเองโดยเน้นทำกิจกรรมด้านการให้บริการศึกษาด้านกฎหมาย การให้ความรู้ การช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อน ส่วนเรื่องการเรียกร้องสิทธิสตรีไม่โดดเด่นเท่าไรนัก ขณะที่การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิสตรีตามแนวคิดสังคมนิยมไม่สามารถเผยแพร่ความคิดและทำกิจกรรมเคลื่อนไหวอย่างชัดเจนได้ เหตุที่การเรียกร้องสิทธิสตรีลดความเข้มข้นลงเนื่องจากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้นโยบายการปกครองแบบเผด็จการทหาร ออกกฎควบคุมบทบาทและกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนอย่างเคร่งครัด รวมทั้งปราบปรามและจับกุมผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและมีแนวคิดสังคมนิยม (Pornarun, 1995, 118-127) กระนั้นก็ตามในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ออกกฎหมายที่เพิ่มสิทธิบางประการให้แก่สตรี ดังปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๕๐๒ กระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ ๔ ให้ผู้หญิงสามารถรับราชการเป็นผู้พิพากษา แต่กฎกระทรวงฉบับนี้กำหนดให้ผู้หญิงรับราชการเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน (Udomchanya, 1998, p.17)

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. ๒๕๐๖ จอมพลถนอม กิตติขจร ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีโดยสืบทอดการปกครองระบบเผด็จการทางทหาร (Wongsurawat, 2005, 104-111) แต่ทว่าในช่วงเวลานี้ได้ผ่อนปรนมาตรการต่าง ๆ มากขึ้น รวมถึงมีการยกเลิกธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๐๒ และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑ ซึ่งบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการชุมนุมเพื่อการต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น (Ratchakitchanubeksa, 1968, p.9)

ดังนั้นการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของสตรีจึงกลับมาแสดงออกอย่างเด่นชัดอีกครั้งหลังจากที่รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๓ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายได้ทำกิจกรรมรณรงค์

อภิปราย หรือเขียนเรื่องความไม่เป็นธรรมทางกฎหมายต่อสตรีลงหนังสือต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่สตรีทั่วไปและเปิดโอกาสให้สตรีและคนทั่วไปได้วิพากษ์วิจารณ์เรื่องความไม่เป็นธรรมทางกฎหมายต่อสตรี โดยสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายได้รวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของประชาชน นำเสนอฝ่ายรัฐบาลให้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนโดยเฉพาะของสตรี ข้อเรียกร้องหลักที่สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายเสนอต่อรัฐบาลคือ ขอแก้ไขกฎหมาย ๕ เรื่อง ๑) แก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรสเพื่อป้องกันฝ่ายชายจดทะเบียนสมรสซ้อน ๒) แก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพหรืออาชีพของสตรี ให้ภรรยาสามารถประกอบวิชาชีพหรืออาชีพที่ทำมาก่อนสมรสต่อไปได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากสามี ๓) แก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการหย่าร้างระหว่างสามีภรรยา ให้ภรรยามีอำนาจจำหน่ายสินบริคณห์ (ทรัพย์สินที่ตนมีอยู่เดิมก่อนสมรส) โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากสามี ๔) ให้เพิ่มเติมความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๐๐ ว่าด้วยการหย่า ให้ภรรยาสามารถฟ้องหย่าสามีได้หากสามีให้การอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภรรยา ๕) ให้เพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๔๕ ว่าด้วยคำอุปการะเลี้ยงดูบุตร กำหนดให้บิดาต้องให้คำอุปการะเลี้ยงดูบุตรแม้ว่าจะหย่าขาดจากภรรยาเดิมและไปสมรสกับภรรยาใหม่แล้ว โดยไม่สามารถอ้างว่ามีภรรยาและบุตรใหม่จึงไม่มีเงินจ่ายคำอุปการะเลี้ยงดูบุตรที่เกิดจากภรรยาเดิมได้ (Pornarun, 1995, p.132-140) ทั้งนี้ทางรัฐบาลโดยคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ทำการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ตามข้อเสนอของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ๓ ข้อคือ ๑) เรื่องการประกอบอาชีพของภรรยาที่สามารถประกอบอาชีพที่ทำมาก่อนสมรสต่อไปได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากสามี ทั้งนี้คณะกรรมการกฤษฎีกาได้เพิ่มเงื่อนไขว่า อาชีพของภรรยาต้องไม่เป็นอาชีพที่เสื่อมเสียต่อชื่อเสียงและเกียรติของสามี ๒) เรื่องเหตุในการหย่า ๓) เรื่องคำอุปการะเลี้ยงดูบุตร (Pornarun, 1995, p.148)

นอกจากการเคลื่อนไหวของสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแล้ว น่าสนใจว่าในบรรยากาศทางการเมืองที่รัฐบาลผ่อนปรนการควบคุมกิจกรรมการแสดงออกความคิดเห็นและการเรียกร้องสิทธิของประชาชน นับจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑ ทำให้บัณฑิตนักศึกษามีการเคลื่อนไหวแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพสังคมและการเมืองผ่านข้อเขียนในวารสารต่าง ๆ รวมทั้งจัดตั้ง

“ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย” ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๓ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางการเมืองและสังคมของนิสิตนักศึกษา (Aphornsuvan, 1993, p. 25-30) ในบริบทเช่นนี้พบว่า มีนักศึกษาหญิงที่รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางสังคม เห็นได้ชัดจากที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้มีนักศึกษาหญิงที่รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมทางสังคม เช่น กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์ กลุ่มผู้หญิงศิลปศาสตร์ รวมถึงกลุ่มอิสระอีกหลายกลุ่ม โดยกลุ่มนักศึกษาหญิงเหล่านี้ได้ทำกิจกรรมทางสังคมและการเมือง เช่น การอภิปรายและจัดทำหนังสือเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปัญหาของผู้หญิงที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ การต่อต้านฐานทัพทหารของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การต่อต้านการประกวดนางสาวไทย การเรียกร้องสิทธิของกรรมกร (Chaiyarose, 2004, p. 88-93)

เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการทหารบก ได้ตั้งตนเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติและยึดอำนาจจากรัฐบาล (ซึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี) เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยอ้างเรื่องความวุ่นวายทางการเมืองจากการเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล คณะปฏิวัติได้ยกเลิกสภานิติบัญญัติ ยกเลิกพรรคการเมือง ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๑ และประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ ที่ใช้ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (Wongsurawat, 2005, p. 106-107) กล่าวได้ว่า จอมพลถนอม กิตติขจร ได้นำระบบเผด็จการทหารแบบเข้มข้นกลับมาใช้อีกครั้งทำให้เกิดกระแสต่อต้านจอมพลถนอมทั้งจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และจากประชาชน ประกอบกับเกิดกรณีอื้อฉาวคือ กรณีเฮลิคอปเตอร์ของทหารที่ไปล่าสัตว์ในเขตป่าสงวนทุ่งใหญ่นเรศวร โดยอ้างว่าไปปฏิบัติราชการลับ แต่ขากลับ เฮลิคอปเตอร์มาตกที่นครปฐม ทำให้รู้ว่าทหารกลุ่มนี้ไปล่าสัตว์เพราะมีซากสัตว์ป่าในบริเวณที่เฮลิคอปเตอร์ตก กรณีนี้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ว่าทหารใช้ทรัพย์สินราชการไปทำผิดกฎหมาย ตลอดจนเกิดการเรียกร้องรัฐธรรมนูญโดยกลุ่มนิสิตนักศึกษา อาจารย์ นักหนังสือพิมพ์ และนักการเมือง ซึ่งออกแจกใบปลิวเรียกร้องให้ประชาชนต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ เจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ นำมาสู่การประชุมของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ

การประชุมครั้งใหญ่ของนิสิตนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ นี้ได้ขยายขึ้นเป็นการเดินขบวนขับไล่รัฐบาลระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖” (Chanrochanakit, 2017, p. 115-117; Kraipakorn, 2020, p. 130-151) หากพิจารณาลงไปในรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ พบว่า มีนักเรียนนักศึกษาหญิงที่ร่วมเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญและสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย โดยนักศึกษาหญิงจำนวนหนึ่งได้มีส่วนร่วมในการประชุมกับองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เกี่ยวกับการชุมนุมเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และในการเคลื่อนขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปตามถนนราชดำเนินไปยังลานพระบรมรูปทรงม้า เยาวชนนักเรียนนักศึกษาหญิงจำนวนมากอาสาเป็นแถวหน้าถือธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เดินอยู่หน้าขบวนด้วยความมุ่งหวังให้เป็นการปลุกเร้าให้ประชาชนเห็นว่าแม่ผู้หญิงตัวเล็ก ๆ ก็ไม่หวั่นไหวในการต่อสู้ (Chaiyarose, 2004, p. 113-116)

Figure 2: Procession of Students and People during the 14 October 1973 Uprising

Source: Baibua (Metheewong) and Pitpreecha, 2013, p. 33.

เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ จบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายประชาชน จอมพล ถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร พันเอกณรงค์ กิตติขจร พร้อมครอบครัว ได้ลี้ภัยไปต่างประเทศ ประเทศไทยกลับมาปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม อีกครั้ง โดยเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ขึ้นหลายประการ ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้หญิงนั้นเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เปิดพื้นที่ ให้ผู้หญิงทั้งในฐานะปัจเจกและในฐานะกลุ่มที่เป็นองค์กรหรือขบวนการ เข้ามามีบทบาท เต้นในเวทีสาธารณะ (Eawsriwong, Sattayanurak, Sattayanurak, 1998, p.112) ผลอย่างเป็นรูปธรรมของเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ต่อสถานภาพของสตรีเห็น ได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ ซึ่งร่างขึ้นหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ โดยเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นการแสดงปณิธานของ ประชาชนว่าจะรักษาเทิดทูนไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ยึดมั่นในระบอบ ประชาธิปไตย ต้องการความเป็นธรรมทางสังคมและเศรษฐกิจ ลดความเหลื่อมล้ำ ทางสังคม รวมทั้งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังนั้นเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ มาตรา ๒๘ จึงบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียม กันระหว่างชาย-หญิง (Chanrochanakit, 2015, p.93-96) ข้อบัญญัติข้อนี้ของ รัฐธรรมนูญทำให้การเลือกปฏิบัติแบบเพศนิยมในอาชีพหลายอาชีพได้คลี่คลายหรือ ผ่อนปรน ดังพบว่า กรณีของอาชีพข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) เมื่อมีการประกาศ ใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ กระทรวงยุติธรรมได้ผ่อนปรนให้ ผู้พิพากษาสตรีปฏิบัติหน้าที่ในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้ ทั้งที่กฎกระทรวงยุติธรรมฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๐๒) กำหนดให้สตรีเป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน การผ่อนปรนให้ผู้พิพากษาสตรีทำหน้าที่ในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้ นี้เนื่องจากกระทรวง ยุติธรรมเกรงว่าการจำกัดให้ผู้พิพากษาสตรีทำหน้าที่ได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน จะขัดกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ มาตราที่ ๒๘ ที่ระบุว่า ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน (Udomchanya, 1998, p.31)

๔. การประกอบอาชีพผู้พิพากษาหญิง ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗

นับจาก พ.ศ. ๒๕๐๒ ที่กระทรวงยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ ๔ อนุญาต ให้สตรีเป็นผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน พบว่าหลังจากนั้นอีก ๖ ปี ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ จึงมีสตรีที่เข้าสู่เส้นทางอาชีพผู้พิพากษาหญิงคนแรกในประวัติศาสตร์

แห่งวงการตุลาการของประเทศไทยคือ คุณชลอจิต จิตตระกูลธะ ซึ่งสอบแข่งขันเพื่อดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน (Udomchanya, 1998, p.17) เพื่อความกระจ่างเกี่ยวกับการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณชลอจิต จิตตระกูลธะ ผู้พิพากษาศาลตรีคนแรกของประเทศไทยจึงขออธิบายถึงข้อกำหนดของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ ซึ่งมีผลบังคับใช้อยู่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๕๒๐ ครอบคลุมเวลาที่คุณชลอจิตขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้พิพากษา พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาไว้ ๒ ประการดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วคือ ๑) ผู้สมัครสอบข้าราชการตุลาการต้องสอบไล่ได้วิชากฎหมายจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ๒) ผู้สมัครสอบต้องเป็นผู้ที่คณะกรรมการแพทย์มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๓ คน ซึ่งคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.) กำหนดข้อได้ตรวจร่างกายและจิตใจแล้ว และ ก.ต. พิจารณารายงานของแพทย์แล้วเห็นว่าสมควรรับสมัครได้

Figure 3: Chalorjit Jittarutta, First Female Judge in Thailand

Source: A Housewife's Handbook on radio and television, Vol. 60 July 1966. p. 26-27, (image courtesy of Assistant Professor Dr. Chatchai Muksong).

จากบทสัมภาษณ์คุณชลอจิตที่เผยแพร่ในหนังสือ “คู่มือแม่บ้านทางวิทยุและโทรทัศน์ ฉบับที่ ๖๐ ปีที่ ๕ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๙” ทำให้ทราบว่าเส้นทางสู่อาชีพผู้พิพากษาของท่านค่อนข้างยากลำบากโดยคุณชลอจิตสอบไล่ได้วิชากฎหมายจากสำนักอบรมเนติบัณฑิตสภาในปีการศึกษา ๒๔๙๙ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้ยื่นใบสมัครสอบคัดเลือกผู้พิพากษา แต่สอบข้อเขียนไม่ผ่านจึงไม่ได้สอบสัมภาษณ์ ถัดมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้สอบคัดเลือกผู้พิพากษาอีกครั้ง สอบข้อเขียนไม่ผ่านเช่นเดิม จากนั้นใน พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดวันเปิดดำเนินการของศาลคดีเด็กและเยาวชนประจำจังหวัดสงขลา ดังนั้นคุณชลอจิตซึ่งมุ่งมั่นจะเป็นผู้พิพากษาจึงปฏิบัติตามข้อกำหนดของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. ๒๔๙๔ ที่กำหนดให้สตรีเข้ารับราชการเป็นข้าราชการตุลาการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาเพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งข้าราชการตุลาการในศาลคดีเด็กและเยาวชน โดยคุณชลอจิตสมัครสอบคัดเลือกเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗ แต่สอบข้อเขียนไม่ผ่าน จึงสมัครสอบอีกครั้งในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ครั้งหลังนี้สอบได้ทั้งข้อเขียนและสัมภาษณ์จึงได้รับการบรรจุให้เป็นข้าราชการตุลาการในตำแหน่งผู้พิพากษาเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ แล้วเข้ารับการอบรมจากกระทรวงยุติธรรมอีก ๑ ปี เมื่อผลการอบรมเป็นที่น่าพอใจของกระทรวงยุติธรรมว่า ผู้ช่วยผู้พิพากษามีความรู้ ความสามารถและความประพฤติเหมาะสมที่จะเป็นผู้พิพากษา จึงได้แต่งตั้งคุณชลอจิตเป็นผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน (A Housewife’s Handbook on radio and television, 1966, p. 30-34)

เราอาจสรุปขั้นตอนการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณชลอจิต จิตตะรุทธะ
ได้เป็นแผนภาพดังนี้

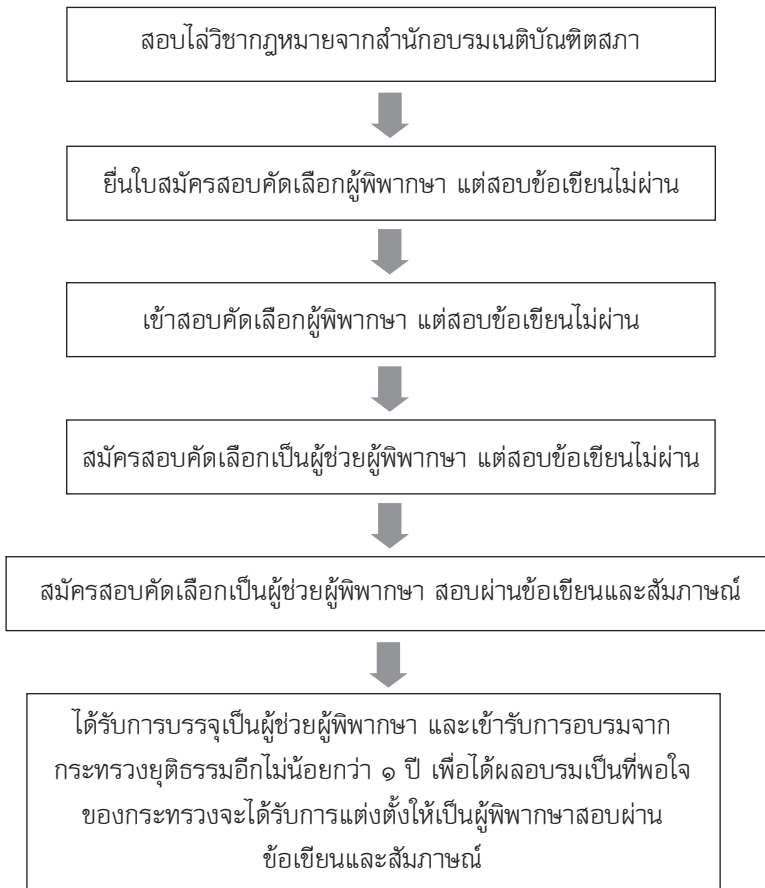

Figure 4: The Process of Becoming a Judge for Chalorjit Jittarutta

ประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าจะช่วยเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของสตรีได้กระจ่างยิ่งขึ้นอีกคือ การพิจารณาเปรียบเทียบเส้นทางสู่ตำแหน่งของผู้พิพากษาที่เป็นสตรีกับผู้พิพากษาที่เป็นบุรุษ โดยในที่นี้ผู้วิจัยจะได้นำเอาข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณคมกริช วัฒนเสถียร ซึ่งเป็นบุคคล

ร่วมสมัยกับคุณชลอจิต จิตตะรุทธะ ดังปรากฏข้อมูลว่าคุณคมกริช วัฒนเสถียร สอบนิเทศศาสตรบัณฑิตและเนติบัณฑิตได้พร้อมกันใน พ.ศ. ๒๕๔๖ (ก่อนคุณชลอจิต จิตตะรุทธะ สอบโลวี่วิชากฎหมายจากสำนักอบรมเนติบัณฑิตสภาเพียง ๔ ปี) เข้ารับราชการที่กระทรวงยุติธรรมในตำแหน่งเสมียนศาลอุทธรณ์ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙ แล้วสอบได้ทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกาจนสำเร็จการศึกษาด้านกฎหมายที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดและกลับมาไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ แล้วสอบคัดเลือกเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาในปีเดียวกัน เมื่อผ่านการสอบทั้งข้อเขียนและสัมภาษณ์ในปีนั้นก็ฝึกงานและอบรมเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๐๕ หลังผ่านการอบรมแล้วคุณคมกริชได้รับแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาโดยเป็นผู้พิพากษาประจำกระทรวง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๕ (๓ ปีก่อนหน้าคุณชลอจิต ได้บรรจุเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาและเข้ารับการอบรมจากกระทรวงยุติธรรมเพื่อเป็นผู้พิพากษา) กระทรวงยุติธรรมได้โอนคุณคมกริชมาดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองคุมประพฤติ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลางศาลคดีเด็กและเยาวชน (Wattanasatien, 2016)

จากข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางสู่ตำแหน่งของคุณคมกริช วัฒนเสถียร ที่ได้กล่าวมา เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับเส้นทางสู่อาชีพผู้พิพากษาของคุณชลอจิต จิตตะรุทธะ จะเห็นได้ว่า นอกเหนือจากข้อแตกต่างสำคัญที่ว่าด้วยบัพผุญัตติของกฎกระทรวงยุติธรรมฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๐๒) กำหนดให้สตรีเป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน ในขณะที่ผู้ชายสามารถเป็นผู้พิพากษาในศาลได้ทุกประเภท สำหรับขั้นตอนการขึ้นสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาของผู้พิพากษาสตรีกับผู้พิพากษายายไม่ต่างกันมากนัก (ดูตารางที่ ๑ ประกอบ) ทั้งนี้ไม่นับเรื่องจำนวนครั้งการสอบคัดเลือกผู้ช่วยผู้พิพากษาและผู้พิพากษา ซึ่งมีที่มาจากความสามารถส่วนบุคคล

Table 1: A Comparison of the Process of Becoming a Judge for Chalorjit Jittarutta and Komkrit Vatanasathien

ขั้นตอน	คุณชลอจิต จิตตะรุทธะ	คุณคมกริช วัฒนเสถียร	หมายเหตุ
การสอบไล่ วิชากฎหมาย	✓	✓	ตามข้อมูลที่มีคุณชลอจิต สอบไล่จากสำนักอบรม เนติบัณฑิตสภา ส่วนคุณคมกริช สอบได้เนติบัณฑิต
สอบคัดเลือก ผู้พิพากษา	✓	✗	จากข้อมูลที่มีคุณชลอจิตได้ สอบคัดเลือกเป็นผู้พิพากษา แต่สอบไม่ผ่าน ส่วน คุณคมกริชเข้ารับราชการ เป็นเสมียนศาลอุทธรณ์ ต่อมาสอบได้ทุนไปศึกษาต่อ ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา
สอบคัดเลือกเป็น ผู้ช่วยผู้พิพากษา	✓	✓	
เข้าอบรมของ กระทรวงยุติธรรม	✓	✓	

นับจาก พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งคุณชลอจิต จิตตะรุทธะ เข้าสู่เส้นทางการเป็น ผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชนตามที่กฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๐๒) กำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้พิพากษาได้เฉพาะในศาลคดีเด็กและเยาวชน จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๗ ที่ กระทรวงยุติธรรมอนุโลมให้ผู้พิพากษาทำหน้าที่ผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้เพื่อไม่ให้ขัดกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ ที่บัญญัติเรื่องความ เสมอภาคในการทำงานระหว่างเพศชายกับเพศหญิงไว้ โดยตลอดช่วง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๗ มีผู้หญิงจำนวนหนึ่งที่ได้รับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาและผู้พิพากษา (ดูตาราง ที่ ๒)

Table 2: The Number of Women Serving as Assistant Judges and Judges from 1965-1974

พ.ศ.	ผู้ช่วยผู้พิพากษา	ผู้พิพากษา
๒๕๐๘	-	-
๒๕๐๙	๑	๑
๒๕๑๐	-	-
๒๕๑๑	-	-
๒๕๑๒	-	-
๒๕๑๓	-	-
๒๕๑๔	๑	๑
๒๕๑๕	๒	๒
๒๕๑๖	-	--
๒๕๑๗	๑	๑

Source: Ratchakitcha, Since 1965 to 1974 A.D. (online)

สรุป

นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงได้พัฒนาขึ้นจากเดิมเริ่มจากการที่สตรีชั้นสูงได้รับโอกาสทางการศึกษา ต่อมาได้มีการขยายการศึกษาของสตรีมายังสตรีชนชั้นกลางซึ่งใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสมัยใหม่ออกมาประกอบอาชีพนอกบ้าน อย่างไรก็ตามก็ดีด้วยกรอบทางความคิดและความคาดหวังจากสังคมต่อสตรีในเรื่องของการเป็นแม่และเมียที่ดีทำให้การประกอบอาชีพของผู้หญิงในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นจำกัดขอบเขตแคบ ๆ เพียงแค่อาชีพครู ช่างตัดเสื้อ และพยาบาล ด้านการศึกษาพบว่ามีการปิดกั้นไม่ให้สตรีได้ศึกษาวิชาความรู้จำนวนหนึ่ง ดังเห็นได้จากการศึกษาวิชากฎหมายซึ่งในช่วงแรกนั้นมีการสงวนไว้สำหรับบุรุษ เป็นเหตุให้สตรีไทยต้องต่อสู้เรียกร้องเป็นเวลาร่วม ๓ ทศวรรษ จึงจะได้รับโอกาสในการเข้าศึกษาที่โรงเรียนกฎหมาย โดยใน พ.ศ. ๒๔๗๑ โรงเรียน

สอนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมได้รับสตรีคนแรกคือ นางสาวแรม พรหมโบล เข้าศึกษา และจบเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกของไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๓ แต่โอกาสในการเข้าเรียน วิชากฎหมายของสตรีครั้งนี้ไม่ได้เกิดจากแรงขับเคลื่อนจากการเรียกร้องของกลุ่มสตรี โดยตรง หากแต่อาจมาจากเหตุผลที่ว่านางสาวแรมเป็นบุตรของพันตำรวจเอกพระยา บุเรศผดุงกิจ (รวัย พรหมโบล) อธิบดีกรมตำรวจ หลังจากนั้นโรงเรียนกฎหมายได้รับ นางสาวศิริ จุฑีรัตน์ เข้าเรียนโดยนางสาวศิริสำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนที่ ๒ ของไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

ถึงแม้ว่าใน พ.ศ. ๒๔๗๓ และ ๒๔๗๕ จะมีสตรีสองท่านจบการศึกษาระดับ เนติบัณฑิตจากโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม คือ คุณแรม พรหมโบล และ คุณศิริ จุฑีรัตน์ แต่ทั้งสองท่านไม่สามารถก้าวเข้าสู่อาชีพสูงสุดของสายงานยุติธรรม อย่างอาชีพข้าราชการตุลาการได้เนื่องด้วยในทางปฏิบัติแล้วพบว่ากระทรวงยุติธรรม ไม่ตั้งผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) แม้ว่าพระราชบัญญัติระเบียบ ข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งมีผลบังคับใช้อยู่ในขณะนั้นจะไม่มีบทบัญญัติห้าม ผู้หญิงเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) ก็ตาม ทั้งนี้ภายหลังหลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงจะปรากฏว่าคณะราษฎรพยายามเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเท่าเทียม กันทางสังคมระหว่างเพศชายและเพศหญิงดังเห็นได้จากการตั้งมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในลักษณะตลาดวิชาขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๗ เพื่อเปิดโอกาสให้ การศึกษาที่เท่าเทียมกันแก่ราษฎรทั้งชายและหญิง อย่างไรก็ตามการปิดกั้นโอกาสของ ผู้หญิงในการประกอบอาชีพผู้พิพากษายังคงมีอยู่ต่อมาโดยพระราชบัญญัติข้าราชการ ตุลาการ พ.ศ. ๒๔๘๒ ซึ่งตราขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ระบุ คุณสมบัติของผู้สมัครสอบเป็นข้าราชการฝ่ายตุลาการว่าต้องเป็นชาย ภายใต้สภาวะ ที่การปกครองของประเทศเปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วแต่ยังมีความเหลื่อมล้ำ ทางเพศในการประกอบอาชีพ จึงยังปรากฏการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีและปัญญาชน เพื่อเรียกร้องสิทธิของสตรีเกือบตลอดช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งประเทศไทยเริ่มใช้ การปกครองระบอบประชาธิปไตย จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งเกิดการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของ ประชาชนเพื่อขับไล่เผด็จการทหาร เปลี่ยนการปกครองกลับมาสู่ระบอบประชาธิปไตย อีกครั้งหลังจากผู้นำทหารได้ทำการรัฐประหารและปฏิวัติล้มระบอบประชาธิปไตย แล้วใช้ระบอบการปกครองแบบเผด็จการตลอดช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๕๑๖ โดยการ

เคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิของสตรีในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๑๖ นี้บางช่วงชบเขาเนื่องจาก
บรรยากาศทางการเมืองในขณะนั้น ๆ

ในส่วนของการประกอบอาชีพผู้พิพากษาพบว่า ตามกฎหมายได้เปิดช่องทาง
ให้ผู้หญิงรับราชการเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งกระทรวง
ยุติธรรมได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ ๔ อนุญาตให้สตรีเป็นผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและ
เยาวชน แต่กว่าจะมีผู้หญิงขึ้นมาเป็นผู้พิพากษาได้ก็ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งคุณชลอจิต
จิตตะรุทธะ สอบได้ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาและเข้ารับการอบรมของกระทรวง
ยุติธรรมเพื่อก้าวขึ้นมาเป็นผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน โดยขั้นตอนการเข้าสู่
ตำแหน่งผู้พิพากษาของคุณชลอจิต เมื่อเปรียบเทียบกับผู้พิพากษาร่วมสมัยที่เป็น
เพศชายพบว่าขั้นตอนการเข้าสู่ตำแหน่งผู้พิพากษาระหว่างผู้พิพากษาที่เป็นสตรีกับ
ผู้พิพากษาที่เป็นบุรุษไม่แตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากภาพใหญ่ของ
การรับราชการเป็นข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) แล้วยังคงกล่าวได้ว่าการเลือก
ปฏิบัติและปิดกั้นการประกอบอาชีพข้าราชการตุลาการ (ผู้พิพากษา) ของสตรีอยู่มาก
ดังที่ได้กล่าวแล้วว่ากฎกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๒ กำหนดให้ผู้หญิง
เป็นได้เฉพาะผู้พิพากษาในศาลคดีเด็กและเยาวชน ขณะที่ผู้ชายเป็นผู้พิพากษาได้ใน
ศาลทุกประเภท จุดเปลี่ยนของผู้หญิงที่รับราชการเป็นผู้พิพากษาเกิดขึ้นหลังเหตุการณ์
๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งมีผลให้เกิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ โดย
สาระสำคัญประการหนึ่งของรัฐธรรมนูญฉบับนี้คือ มีการบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพที่
เท่าเทียมกันระหว่างชาย-หญิง ทำให้กระทรวงยุติธรรมได้ผ่อนปรนให้ผู้พิพากษาสตรี
ปฏิบัติหน้าที่ในศาลชั้นต้นอื่น ๆ ได้เพื่อคลายการเลือกปฏิบัติต่อสตรีซึ่งเป็นการขัดต่อ
รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๗

References

- A Housewife's Handbook on radio and television.* (1966.) 5 (60, July 1966): 28-36.
- Aphornsuvan, T. (1993). "The Early Days of the Thai Students' Movement". In Wittayakon Chiangkun (Ed.). *Kabuankan Naksuaksathai: jak 2475 tuang 14 tula 2516 [Thai Students' Movement: From 1932 to 14 October 1973]*. p.9-30. 2nd Edition. Bangkok: Grammy Publishing House.
- Baibua (Metheewong), M and Pitpreecha, C. (2013). *Yuad khem narika bantuek heskarn prawattisat 12 chuamong fa wikrit kuen wanti 14 tulakom 2516 [Stop the Clock – Memoir of Historical Events – 12 Hours to Fight Against the Crisis Night of 14 October 1973]*. Bangkok: Matchon.
- Chaengchenkij, Y. (1987). *The Education of Thai Woman: A Case Study of Rajini School (1904-1960)*. M.A. Thesis (History). Faculty of Liberal Arts. Thammasat University. Thailand.
- Chanachai, N. (1986). *Women in modern Thai society: A case study of women in the nursing profession (A.D. 1896-1942)*. M.A. Thesis (History). Graduate School. Chulalongkorn University. Thailand.
- Chaiyarose, S. (2004). *Synthesizing, Feminism, Democracy and Human Rights: Sunee Chaiyarose's Self-Portrait*. M.A. Thesis (Women Studies), Puey Ungphakorn School of Development Studies. Thammasat University. Thailand.
- Chanrochanakit, P. (2015). *Ratthammanoon haeng Rajarnachak Thai: Kwam penma lae Sarasamkan [Constitution of the Kingdom of Thailand: A Short History and Introduction]*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- Chanrochanakit, P. (2017). *Kan Muang Thai Ruam Samai [Contemporary Thai Politics]*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.

- Chuanchaiyasitt, P. (1996). Women and the teaching profession in Thai society, 1913-1936. M.A. Thesis (History). Graduate School. Chulalongkorn University. Thailand.
- Dangpakdee, S. (1995). Society's expectations of Thai women in the "nation building" period, 1938-1944. M.A. Thesis (History). Graduate School. Chulalongkorn University. Thailand.
- Eawsriwong, N.; Sattayanurak, Saichon; Sattayanurak, Attachak. (1998). "Kan pluad pluay khong 14 tula [Liberation on 14th October]". *Silpawattanatham* 19 (12): 110-112.
- Kasetsiri, C. (2001). *Prawat kan muang thai 2475-2500 [Political History of Thailand 1932-1957]*. 3rd Edition. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project.
- Kraipakorn, D. (2020). *Sentang Prachathippatai [Path of Democracy]*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- Moonsilpa, W. (2011). *Somdejphra Piyamaharaj kub kan pratiroop kan suksa [King Chulalongkorn and His Educational Reforms]*. 4th Edition. Bangkok: Phim Kam.
- Phonchai, S. et al. (2003). *Rabokkankadluak lae kanobrom karatchakan nai sanyuthitham [Selection and Training of Judicial Officials in the Court of Justice]*. Bangkok: Office of the Secretariat of Committee on Jurisdiction of Courts.
- Pornarun, J. (1995). *Woman's Rights Movement in Thai Society, 1946-1976*. M.A. Thesis (History). Graduate School. Chulalongkorn University. Thailand.
- Pridi Banomyong Institute. "A piece of memory" *Empress Ream*. [Online]. 2020. Resource: <https://pridi.or.th/th/content/2020/05/266>.
- Ratchakitchanubeksa. (1928). Volume 45. Bangkok: Secretariat of the Cabinet.
- Ratchakitchanubeksa. (1933). Volume 50. Bangkok: Secretariat of the Cabinet.
- Ratchakitchanubeksa. (1939). Volume 56. Bangkok: Secretariat of the Cabinet.

- Ratchakitchanubeksa. (1954). Volume 71. Bangkok: Secretariat of the Cabinet.
- Ratchakitchanubeksa. (1968). Volume 85 Special Issue. Bangkok: Secretariat of the Cabinet.
- Ratchakitcha. (2022). *Command to appointed judges*. Retrieved from <https://ratchakitcha2.soc.go.th/>.
- Sacrobaneek, S. (1983). “Kan Reankrong Sithi khong Satee Thai (2398-2475) [Woman Right Movement in Thailand (1855-1932]”. *Satee Tad [Women Review]*. 1(3): 28-35.
- The Standard Team. (2020). “*Ko Tor hen chop Methinee Chalotorn pen pratan san deka ying kon raek nai prawattisat [The SEC approves Methinee Chalothorn as the first female Supreme Court president in history]*”. Retrieved from <https://thestandard.co/sec-approved-with-metini-chalothorn-to-be-president-of-the-supreme-court/>
- Udomchanya, P. (1998). *Puying bon sentang nakborihan nai rabobrachakarn thai ngan dan tulakan [Women on a Career Path of Executives in the Thai Bureaucracy – Judicial Works]*. Bangkok: Gender and Development Research Institute.
- Wantana. S. (1990, June). “Rath Somburanayasit nai Siam 2435-2475B.E. [The Absolute Monarchy State in Siam 1892-1932]”. *Journal of Social Sciences and Humanities* 17(1): 23-44.
- Wattanasatien, K. (2016). *Nakkodmai Harvard soo banlang tulakan [From Harvard Lawyer to the Judiciary]*. Bangkok: Bunditthai Publishing.
- Wongsurawat, K. (2005). *Kan muang kan pokklong Thai: lai miti [Thai Politics and Governance: Multidimensional]*. Bangkok: Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University.
- Yimprasert, S. (2008). *Saithan Prawattisat Prachatippatai Thai [The Stream of History of Thai Democracy]*. Bangkok: P. Press.